

# بازرسی در شرکتهای تعاونی

احمد رضا فخاری  
محمد تقی مدرس

وزارت تعاون  
معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج

تابستان ۱۳۸۴

بازرسی در شرکت‌های تعاونی / احمد رضا فخاری، محمد تقی مدرس؛

[تهیه کننده] وزارت تعاون، معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج.

تهران: پایگان، ۱۳۸۴.

۱۹۲ ص.

ISBN: ۹۶۴-۷۵۳۹-۵۹-۲ ریال ۲۰۰۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

۱. تعاونی‌ها -- ایران -- حسابرسی. ۲. تعاونی‌ها -- حسابرسی.

الف. مدرس، محمد تقی. ب. ایران. وزارت تعاون. معاونت تحقیقات،

آموزش و ترویج. ج. عنوان.

۶۵۷/۹۵۰۹۵۵

۳ف ۴۵ ش / HF ۵۶۸۶

۸۴ - ۲۰۴۵۵

کتابخانه ملی ایران

عنوان کتاب: بازرسی در شرکت‌های تعاونی

وزارت تعاون، معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج

شمارگان: ۲۲۰۰

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۸۴

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

[www.payeganltd.com](http://www.payeganltd.com)

انتشارات پایگان تلفن: ۸۸۸۰۹۲۵۷

ISBN: 964-7539-59-2

شابک: ۹۶۴-۷۵۳۹-۵۹-۲

## فهرست مطالب

| عنوان                                  | صفحه |
|----------------------------------------|------|
| دییاجه                                 | ۹    |
| مقدمه                                  | ۱۱   |
| راهنمای مطالعه                         | ۱۵   |
| اهداف کلی متن                          | ۱۹   |
| فصل اول: کلیات                         | ۲۱   |
| اهداف آموزشی                           | ۲۳   |
| تعریف شرکت تعاونی و اصول و ارزش‌های آن | ۲۵   |
| سابقه قانونی شرکت‌های تعاونی           | ۲۹   |
| انواع شرکت‌های تعاونی                  | ۳۴   |
| ارکان شرکت تعاونی                      | ۳۶   |
| خلاصه فصل                              | ۴۳   |

مفاهیم کلیدی ..... ۴۳

نمونه سؤالات ..... ۴۴

فصل دوم: رکن بازرسی شرکت تعاونی ..... ۴۷

اهداف آموزشی ..... ۴۹

تعریف رکن بازرسی شرکت تعاونی ..... ۵۰

سابقه قانونی رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی ..... ۵۲

اهداف رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی ..... ۵۶

سایر صور نظارت و بازرسی در شرکت‌های تعاونی ..... ۵۸

خلاصه فصل ..... ۶۴

مفاهیم کلیدی ..... ۶۴

نمونه سؤالات ..... ۶۵

فصل سوم: تصدی سمت بازرسی شرکت‌های تعاونی ..... ۶۷

اهداف آموزشی ..... ۶۹

نحوه تصدی سمت بازرسی ..... ۷۰

شرایط تصدی سمت بازرسی ..... ۷۴

حق الزحمه دوران تصدی سمت بازرسی ..... ۸۲

خاتمه تصدی سمت بازرسی ..... ۸۴

خلاصه فصل ..... ۸۶

مفاهیم کلیدی ..... ۸۶

نمونه سؤالات ..... ۸۷

فصل چهارم: وظایف و اختیارات بازرسان در شرکت‌های تعاونی ..... ۸۹

اهداف آموزشی ..... ۹۱

قلمرو نظارت بازرسان ..... ۹۲

وظیفه بازرسان در مورد اعضاء و حقوق آنها ..... ۹۳

وظیفه بازرسان در رابطه با مجامع عمومی ..... ۹۹

وظیفه بازرسان در مورد امور مالی تعاونی ..... ۱۰۱

وظیفه بازرسان در رابطه با هیأت مدیره ..... ۱۰۲

وظیفه بازرس در برخورد با تخلفات ..... ۱۰۳

خلاصه فصل ..... ۱۰۵

مفاهیم کلیدی ..... ۱۰۵

نمونه سؤالات ..... ۱۰۶

فصل پنجم: وظایف نظارتی بازرسان بر امور مالی تعاونی‌ها ..... ۱۰۷

اهداف آموزشی ..... ۱۰۹

امور مالی ..... ۱۱۰

مراحل حسابداری ..... ۱۱۱

مرحله اول و دوم: جمع آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات ..... ۱۱۲

مرحله سوم: ثبت معاملات در دفتر روزنامه ..... ۱۱۷

مرحله چهارم: انتقال اقلام به دفتر کل ..... ۱۲۳

مرحله پنجم: تراز آزمایشی ..... ۱۲۶

مرحله ششم: کاربرگ ..... ۱۳۰

مرحله هفتم: صورت‌های مالی ..... ۱۳۲

صورت حساب عملکرد ..... ۱۳۴

|          |                                      |
|----------|--------------------------------------|
| ۱۴۰..... | صورت حساب سود و زیان                 |
| ۱۴۵..... | ترازنامه                             |
| ۱۴۸..... | دارایی                               |
| ۱۵۰..... | بدهی                                 |
| ۱۵۱..... | سرمایه                               |
| ۱۵۵..... | نحوه بررسی و کنترل اقلام ترازنامه    |
| ۱۵۹..... | خلاصه فصل                            |
| ۱۵۹..... | مفاهیم کلیدی                         |
| ۱۶۰..... | نمونه سؤالات                         |
| ۱۶۱..... | فصل ششم: مسئولیت بازرسان شرکت تعاونی |
| ۱۶۳..... | اهداف آموزشی                         |
| ۱۶۵..... | مفهوم مسئولیت و انواع آن             |
| ۱۶۵..... | مسئولیت مدنی بازرسان شرکت تعاونی     |
| ۱۶۷..... | مسئولیت کیفری بازرسان شرکت تعاونی    |
| ۱۶۹..... | خلاصه فصل                            |
| ۱۶۹..... | مفاهیم کلیدی                         |
| ۱۷۰..... | نمونه سؤالات                         |
| ۱۷۱..... | ضمائم                                |
| ۱۹۲..... | منابع و مأخذ                         |

### «دیباچه»

توسعه نیروی انسانی به منظور رفع نقایص و کمبودهای تخصصی سازمان‌ها، افزایش قدرت تفکر و خلاقیت افراد، استانداردسازی مهارت کارکنان و ایجاد بستر مناسب برای بهبود عملکرد آنان از اهداف اساسی سازمان‌های امروزی به شمار می‌رود. از این رو ارتقاء سطح دانش و مهارت منابع انسانی به عنوان اقدام اساسی برای بقا و توسعه سازمان‌ها، تأثیر بسزایی در توسعه همه جانبه کشورها دارد.

این امر بخصوص در دنیای متحول کنونی که دانش و فن‌آوری به سرعت در حال تغییر است، نمود بیشتری دارد و آموزش مستمر کارکنان مورد توجه سازمان‌های دانایی محور قرار گرفته است.

این ضرورت در تعاونی‌ها به عنوان بنگاه‌های اقتصادی - اجتماعی که در غالب کشورهای جهان اعم از پیشرفته و در حال توسعه نقشی اساسی در توسعه پایدار و تحقق عدالت اجتماعی ایفاء می‌نماید، بیش از پیش احساس می‌گردد. زیرا موفقیت این بنگاه‌ها زمینه‌ساز تحقق اهداف اجتماعی و اقتصادی کشور از جمله افزایش مشارکت‌های مردمی و دخالت مردم در انجام فعالیت‌های اقتصادی، توسعه عدالت اجتماعی و افزایش اشتغال خواهد بود. اهمیت این امر از طریق پذیرش اصل آموزش، کارآموزی و اطلاع‌رسانی به عنوان یکی

از اصول جهانی تعاون از سوی اتحادیه بین‌المللی تعاون حاکی از دوراندیشی نهضت جهانی تعاون و درک واقعی از اهمیت امر آموزش در تعاونی‌ها می‌باشد. بر این اساس از بدو تأسیس وزارت تعاون به امر آموزش اعضاء، کارکنان، مدیران و بازرسان تعاونی‌ها در زمینه‌ها و رشته‌های مختلف حسب نیاز و نوع فعالیت تعاونی‌ها توجه خاصی معطوف شده و تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی به عنوان یکی از وظایف مهم وزارت تعاون، اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی منظور گردیده است. در این راستا حوزه معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج وزارت تعاون در جهت تحقق اهداف آموزشی بخش تعاون و اجرای وظایف وزارت تعاون، اقدامات متعدد و گسترده‌ای همچون برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی و تأمین و تخصیص امکانات لازم جهت اجرای این دوره‌ها در اقصی نقاط کشور صورت داده است. از دیگر اقدامات این حوزه تهیه و تدوین و به روز نمودن منابع آموزشی متناسب با محتوای دوره‌های آموزشی بوده که با تلاش همکاران دفتر آموزش در حال انجام است.

کتاب حاضر نمونه‌ای از مجموعه متون آموزشی مورد اشاره است که در قالب طرح نظام آموزشی غیر حضوری بخش تعاون توسط آقای عزت‌ا. قدم پور تهیه شده است. امید می‌رود با گسترش و توسعه فعالیت‌های آموزشی موجبات اعتلای هر چه بیشتر بخش تعاون در کشور فراهم گردد.

وحید محمودی

معاون تحقیقات، آموزش و ترویج



## مقدمه

بی تردید پرداختن به هر کاری و پذیرش هر مسئولیتی نیازمند شناخت و آگاهی است. آگاهی از آن روی که انتظارات را برآورد و اهداف مورد نظر را محقق می‌نماید. اساساً هیچ کاری نیست که به قدر خود محتاج دانش و آگاهی نباشد، زیرا توانستن مستلزم دانستن است.

اگر آگاهی را باز شدن دیدگان ذهن بر موضوعی بدانیم، ناآگاهی، نابینایی نسبت به آن است. فردی که بدون دانستن دست به کاری می‌زند، قدم به وادی تاریک گذارده است و گام برداشتن در تاریکی یعنی خود و دیگران را با خطر مواجه ساختن.

دانش تاریکی را از میان برمی‌دارد و روشنی را فراروی انسان قرار می‌دهد، راه را می‌نماید و چاه را نشان می‌دهد. پس باید آموخت و به کار بست. آموختن اساس هر کار است و دانش بنیان زندگی.

آدمی در زندگی فردی و اجتماعی خود نیازمند بی‌چون و چرای دانش است و این نیاز در زندگی اجتماعی ضرورت و نمود بیشتری می‌یابد. مرتفع نمودن نیازهای خود، برآورده ساختن انتظارات جمع، ایفاء کردن نقش‌های اجتماعی و از عهده مسئولیت‌ها برآمدن، همگی مجموعه‌ای از اطلاعات و آگاهی‌ها را می‌طلبد و نقص شناخت در هریک آثار و نتایج سوئی به جای می‌گذارد. این نقص شناخت هنگامی که متوجه

نقش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی باشد، آثار سوء آن فراوان‌تر و خساراتش جبران‌ناپذیرتر است، زیرا حقوق و منافع جمع است که از این رهگذر آسیب می‌بیند. از همین رو در ایفاء نقش و پذیرش مسئولیت باید نهایت دقت را به خرج داد و دانش و آگاهی را به غایت کسب نمود.

### چون ندانی دانش آهنگری ریش و مو سوزد چو آنجا بگذری

متن آموزشی حاضر که با عنوان، «رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی» تدوین گردیده است، هدف ایجاد شناخت در زمینه مسئولیت بازرسی تعاونی‌ها را پیش روی دارد و به دنبال آن است که زوایای مختلف این مسئولیت را نشان داده و اشخاصی را که قصد ورود به آن دارند، از وظایف خود آگاه سازد. وظائفی را که قوانین و مقررات برای این سمت ترسیم نموده است، فراوانند و دانش و آگاهی لازم برای انجام آنها بسیار متنوع است. ارزیابی عملکرد دیگران برای احراز صحت و سقم آنها، توانمندی و مهارت بسیار می‌طلبد و بی‌گمان پای نهادن در این عرصه بدون دانش و آگاهی، عرض خود بردن و زحمت دیگران داشتن است.

بی‌شک این متن به تنهایی قادر نیست تمام توانمندی‌ها و مهارت‌ها را به فراگیر انتقال دهد و دانش و اطلاعات لازم را در اختیار او گذارد. زیرا همان گونه که بیان شد گستره این مهارت‌ها بسیار وسیع و دانش مربوطه متنوع است. لذا بیان مفصل همه جزئیات از حوصله این مقال خارج است و فراگیر باید با بهره‌گیری از نشانه‌ها، راه را نیابد و به تلاش در جهت کسب آگاهی‌های بیشتر بپردازد.

مطالب متن حاضر در پنج فصل طبقه‌بندی گردیده است، فصل اول با عنوان کلیات، به بیان تعریف شرکت تعاونی و اصول و ارزش‌های آن، سابقه قانونی شرکت‌های تعاونی، انواع شرکت‌های تعاونی و ارکان شرکت تعاونی می‌پردازد. در فصل دوم کلیاتی از رکن بازرسی مشتمل بر تعریف رکن بازرسی، سابقه قانونی رکن

بازرسی شرکت‌های تعاونی، اهداف بازرسی و سایر صور نظارت و بازرسی در شرکت‌های تعاونی بیان گردیده است. فصل سوم تحت عنوان تصدی سمت بازرسی به بیان احکام و مقررات مربوط به نحوه تصدی، شرایط تصدی، حق الزحمه دوره تصدی و خاتمه تصدی سمت بازرسی می‌پردازد. در فصل چهارم وظائف و اختیارات رکن بازرسی را شامل وظیفه بازرس نسبت اعضاء و حقوق آنها، وظیفه بازرس در مورد مجامع عمومی، وظیفه بازرس در رابطه با امور مالی شرکت، وظیفه بازرس در ارتباط با هیأت مدیره و انهایه وظیفه بازرس در برخورد با تخلفات را از نظر می‌گذرانیم. در فصل پنجم با هدف بیان ضمانت اجراهای احکام و مقررات مربوط به رکن بازرسی، مفهوم مسئولیت از دیدگاه حقوقی، انواع مسئولیت و مسئولیت مدنی و کیفری بازرسان شرکت تعاونی را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

در این فصول سعی شده است، مقررات قانونی مربوطه به نحو روشن و واضح تبیین گردد و مفهوم هر ماده و تبصره در سطحی قابل درک برای همه فراگیران (باتوجه به اختلاف سطح تحصیلات و تفاوت رشته‌های تحصیلی) ارائه شود.

گفتنی است که یکی از مشکلات تألیف این متن آموزشی همین اختلاف احتمالی سطح دانش فراگیران بوده است. این مشکل ما را بر آن داشت، در حد امکان، مطالب تخصصی را از قالب صرف فنی خود خارج نمائیم و آنها را با بیان ساده‌تر ارائه نمائیم، اما در بسیاری از موارد هم ناگزیر بوده‌ایم، از الفاظ و عبارات تخصصی مربوطه استفاده نمائیم.

با توجه به این که متن آموزشی حاضر اولین تلاشی است که به طور مستقل درخصوص رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی صورت گرفته و مسبوق به سابقه نمی‌باشد، نیازمند راهنمایی فراوان صاحب‌نظران، دست‌اندرکاران و فراگیران محترم در جهت ارتقاء سطح و رفع نواقص و کاستی‌های آن است، امید است ما را از رهنمودهای خود بهره‌مند سازید.

راهنمای مطالعه

یادگیرنده گرامی

متن آموزشی حاضر جزئی از نظام آموزش غیر حضوری و نیمه حضوری تعاون است که با هدف ارتقاء سطح دانش و مهارت مدیران شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی تدوین شده است. این متن با استفاده از منابع مربوطه به گونه‌ای تدوین شده است که یادگیرنده با مطالعه آن و بدون نیاز به مربی قادر باشد، مهارت‌های مورد نیاز را کسب نماید. به همین منظور قبل از مطالعه، نکات و پیشنهادات زیر ارائه می‌شود و رعایت این نکات به شما کمک می‌نماید تا فرایند یادگیری به نحو مطلوب و مؤثرتری صورت گیرد:

- ۱ - در ابتدا اهداف کلی متن آورده شده است که با مطالعه و دقت کافی به آنها دورنمای کلی از اهداف آموزشی متن به دست می‌آید. سعی نمایید با توجه کافی به این اهداف چارچوب مناسبی برای مطالعه و یادگیری حاصل نمایید.
- ۲ - در ابتدای هر فصل هدف‌های کلی و رفتاری مربوط به آن فصل آورده شده است. هدف‌های رفتاری مجموعه‌ای از مهارت‌هایی است که انتظار می‌رود، پس از مطالعه و یادگیری آنها را کسب نمایید و در حین مطالعه با توجه به اهداف رفتاری، میزان یادگیری مربوط به هر بخش را به طور مستمر سنجش نمایید.

۳ - پس از طرح اهداف آموزشی و قبل از محتوای هر فصل یک «پیش سازمان دهنده» مربوط به آن فصل آورده شده است. مطالعه این پیش سازمان دهنده مطلب آموخته شده قبلی را به محتوای فصل جدید پیوند می‌دهد و موجب سازماندهی ذهنی شما می‌گردد. مطالعه دقیق آن آمادگی ذهنی شما را برای ورود به فصل جدید فراهم می‌سازد.

۴ - تا حد امکان سعی کنید، فصل‌های این متن آموزشی را به ترتیب مورد مطالعه قرار دهید، زیرا در تنظیم مطالب و فصول آن یک روال منطقی در نظر گرفته شده است، به طریقی که فصول تشکیل دهنده آن برای یکدیگر نقش مقدمه و مکمل را خواهند داشت.

۵ - هر فصل دارای بخش‌ها و زیر بخش‌هایی است که هر یک از آنها جزئی از ساختار کلی متن می‌باشد. سعی شود، با یادگیری کامل هر یک از اجزاء مهارت‌های مورد انتظار مربوط به آن فصل را به طور کامل بیاموزید.

۶ - هر فصل دارای واژه‌ها و نکات کلیدی است که هر یک از آنها نماینده معنا و مفهوم خاصی از متن است. این نکات و واژه‌ها در متن برجسته شده و در انتهای فصل آمده است. پس از مطالعه فصل از طریق یادآوری بار معنایی هر یک از آنها به یادگیری عمیق و پایدار مطالب آموخته شده کمک نمایید.

۷ - در انتهای هر فصل خلاصه‌ای از مطالب آن فصل آورده شده است. با مطالعه خلاصه فصل و مرور ذهنی بر مطالب آموخته شده و مراجعه مجدد به قسمت‌هایی که یادگیری آنها ناقص بوده است، به سئوالات ذهنی خود پاسخ دهید.

۸ - در پایان هر فصل نمونه سئوالات و خود آزمایی مربوط به آن فصل آمده است. پس از مطالعه مطالب هر فصل، سعی کنید، به سئوالات آن فصل پاسخ دهید. علاوه بر سئوالات مطرح شده سعی کنید، خودتان نیز سئوالاتی درباره مطالب هر فصل طرح کنید و به سئوالات پایان فصل بیفزایید. اگر پس از مطالعه فصل مورد نظر نتوانستید به سئوالات مربوط به آن پاسخ دهید، با مراجعه مجدد و مطالعه بخش مرتبط با سئوالاتی

که پاسخ غلط یا ناقص داده‌اید، یادگیری خود را کامل ننمایید.

۹ - انتظار می‌رود که شما با رعایت این نکات قادر باشید، به اهداف آموزشی تعیین شده برای متن حاضر دست یابید. در عین حال چنانچه ابهامات و سئوالاتی ناشی از مطالعه متن باقی مانده است، می‌توانید از کارشناسان ادارات تعاون محل خود کمک بگیرید.

## اهداف کلی متن

متن آموزشی حاضر به منظور نیل به هدف‌های زیر تألیف گردیده است. انتظار می‌رود که فراگیران با مطالعه مطالب متن، به این هدف‌ها نائل آیند:

۱- آشنایی با تعریف شرکت تعاونی و اصول و ارزش‌های آن، سابقه قانونی شرکت‌های تعاونی، انواع و ارکان شرکت‌های تعاونی.

۲- آشنایی با تعریف رکن بازرسی شرکت تعاونی، سابقه قانونی رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی، اهداف رکن بازرسی شرکت‌های تعاونی و سایر صور نظارت و بازرسی در شرکت‌های تعاونی.

۳- آشنایی با نحوه تصدی سمت بازرسی و شرایط آن، حق‌الزحمه دوره تصدی و خاتمه دوران تصدی.

۴- آشنایی با قلمرو نظارت بازرسان در شرکت‌های تعاونی، وظیفه بازرسان در مورد اعضاء و حقوق آنها، وظیفه بازرسان در مورد مجامع عمومی، وظیفه بازرسان در رابطه با امور مالی تعاونی، وظیفه بازرسان در ارتباط با هیأت مدیره و وظیفه بازرسان در برخورد با تخلفات.

۵- آشنایی با مفاهیم امور مالی، معاملات، عملیات مالی و رویدادهای دارای اثر مالی، بیان نحوه نظارت بازرسان شرکت‌های تعاونی بر امور مالی در چرخه حسابداری با تفسیر اقلام موجود در صورت‌های مالی.

۶- آشنایی با مفهوم مسئولیت و انواع آن، مسئولیت مدنی بازرسان شرکت تعاونی و مسئولیت کیفری بازرسان شرکت تعاونی.